

SURİYELİ SİĞİNMACILARIN KARŞILAŞTIĞI SOSYAL DIŞLANMA MEKANİZMALARI

YIL / YEAR 14, SAYI / ISSUE 27 (BAHAR / SPRING 2016/1) ss. 17 - 40

A. ÇAĞLAR DENİZ

Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
caglardaniz34@gmail.com

YUSUF EKİNCİ

Doktora Öğrencisi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı
ysfekinci84@hotmail.com

A. BANU HÜLÜR

Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi
İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü
banuhulur@gmail.com

Öz

Bu çalışmada; 2015 yılının çeşitli aylarında Türkiye'nin Suriye'ye sınır şehirleri olan Gaziantep ve Kilis'te yaptığımız saha araştırmasından elde ettiğimiz nitel veriler kullanılarak, Suriyeli sığınmacıların maruz kaldıkları sosyal dışlanma deneyimleri analiz edilmektedir. Çalışmada sosyal dışlanma olgusu, beş düzeyde ele alınmaktadır. Bu boyutlar; mekânsal, ekonomik, kültürel, politik ve söylemsel düzeylerdir. Çalışmada bu düzeylerin her biri, Suriyeli sığınmacıların yerleştikleri kent merkezlerinde yaşama tutunmaya çalışırken karşılaştıkları güçlükleri, sosyal dışlanma bağlamında ele almaktadır. Araştırma, şu sorulara cevap aramaktadır: "2011 yılından itibaren sınıra yakın olan Gaziantep ve Kilis şehirlerine yerleşmeye başlayan Suriyeli sığınmacılar bu şehirlerin yerleşik nüfusu tarafından sosyal dışlanmaya maruz kalmakta mıdır? Sosyal dışlanma söz konusuysa buna sebep olan toplumsal, mekânsal, ekonomik, kültürel ve politik dinamikler nelerdir?" Çalışmanın amacı, Suriyelilerin sosyal dışlanma deneyimlerini nitel bir yöntemle analiz ve değerlendirmeye tabi tutmaktır. Bu araştırma kapsamında Suriyeli ve Gaziantepli/Kilisli toplam 115 görüşmeciyile mülakatlar yapıldı. Görüşmelerde, yarı-yapılandırılmış görüşme formuna dayalı derinlemesine mülakat tekniği kullanıldı. Öte taraftan saha araştırması boyunca yapılan katılımlı gözlemler ve doküman incelemeleri de araştırmanın bulgularını desteklemek için kullanıldı. Çalışmanın vardığı en önemli sonuç ise, Suriyeli sığınmacıların birçok boyutta sosyal dışlanmanın kurbanı olduğu yönündedir.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli sığınmacılar, Suriyeli mülteciler, Sosyal dışlanma, Gaziantep, Kilis.

SOCIAL EXCLUSION MECHANİSM ENCOUNTERED BY THE SYRIAN ASYLUM SEEKERS Abstract

By using the quantitative data we achieved in Gaziantep and Kilis in different months of 2015, this study analyses the experiences of social exclusion that Syrian asylum seekers have been subjected to. In the study the phenomenon of social exclusion is taken into consideration in five levels: spatial, economic, cultural and discursive. Each of these levels is considered in the context of the difficulties, the social exclusion Syrian asylum seekers encountered when they tried to hold on to life. The research seeks to answer to the questions: "Have the Syrian asylum seekers who started to settle in the cities of Gaziantep and Kilis in 2011 been subjected to social exclusion by the inhabitant population? If there is social exclusion, what are the social, spatial, economic, cultural and political dynamics that give way to it? The aim of the study is to make a qualitative analysis and an evaluation of Syrian asylum seekers' experiences of social exclusion. Within the scope of this study interviews with the people from Syria and Gaziantep/Kilis were carried out. The deep interview technique based on the semi-structured form was used. Moreover, throughout the field study participant observation and document investigation were also used in order to support the findings of the study.

Keywords: Syrian asylum seekers, Syrian refugees, Social exclusion, Gaziantep, Kilis.

Giriş

İçişleri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 15 Ocak 2016 tarihinde yayınladığı rakamlara göre savaşın itici etkisiyle Türkiye'ye sığınan Suriyeli sığınmacıların toplam sayısı 2.540.284'tür. Bunların yaklaşık %10'u (269.193) geçici barınma merkezlerinde, %90'ı (2.271.591) ise sınıra yakın kent merkezlerinde ve büyük şehirlerin çeperlerinde yaşamaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü [GİGM], 15 Ocak 2016). Bu kesim içerisinde çoğunluk, göç yazınında bir olgu olarak görüldüğü gibi aile ve akrabalık ilişkilerini kullanarak hedef ülkeye/şehre yerleşti. Bilindiği gibi özellikle aile, akrabalık ve hemşehrilik gibi ilişki ağları ve hemşehrilik temeline dayanan ilişkiler, kente göç eden bazı gruplar için dayanışmacı yönüyle sorunları aşmanın en önemli imkânı olarak işlev görmüştür (Erder, 2002: 43; Hynes, 2011: 155-170). Suriyeli sığınmacıların da ilk aşamada bu tür akraba ve hemşehrilik ilişkilerini kullanarak kentlere yerleştikleri görülmektedir. Fakat yerleştikleri bu kentlerde sığınmacı kimlikleriyle yaşadıkları trajediler, gündelik hayat deneyimleri, kente ve hayata tutunmak için gösterdikleri çabalar, her ne kadar hemşehri ilişkileri temelinde sorunlarını çözebilecekleri bir zemin bulmuş olsalar da, onların çetin bir mücadele içerisinde olduklarını göstermektedir.

Aynı araştırmada (GİGM, 15 Ocak 2016) Göç İdaresi'nin il bazında verdiği rakamlara göre Gaziantep'te geçici barınma merkezlerinde ve dışında yaşayan Suriyeli sığınmacıların sayısı 325.874'tür. Bu rakam Kilis'te 124.287'dir. Dolayısıyla son resmi rakamlara göre Gaziantep-Kilis Bölgesi'nde toplam kayıtlı sığınmacı sayısı 450 bin civarındadır. Göç İdaresi bu rakamları il bazında "geçici barınma merkezi" ve "bu merkezlerin dışında yaşayanlar" olarak ayırmamış, her şehir için toplam sayıyı vermiştir. Bu rakamların "kayıtlı" sığınmacılardan oluştuğunu bilmek gerekir. Kayıtlı olmayan Suriyelilerin sayısı ile birlikte düşündüğümüzde Gaziantep ve Kilis bölgesinde yaşayan sığınmacıların sayısının verilen rakamlardan daha yüksek olduğu rahatlıkla söylene-

bilir. Sahada yaptığımız araştırmalar, birçok sığınmacının kayıtsız (kimliksiz) olduğunu ve resmi rakamların gerçeği yansıtmadığını göstermektedir.

Savaşın patlak vermesinin ardından, Türkiye'nin sınır illerinden Gaziantep ve Kilis'te de kısa sürede yüz binlerce Suriyeli birikmeye başladı. Suriyeliler, savaşın temel itici faktör olduğu Suriye'den; coğrafi yakınlık, akraba ilişkileri ve çatışmasız bölge gibi çeşitli çekici faktörler dolayısıyla Türkiye'nin sınır şeridindeki şehirlere yerleşti. Fakat yerleştikleri bu kentlerde sığınmacı kimlikleriyle yaşadıkları trajediler, kente ve hayata tutunmak için gösterdikleri çabalar, her ne kadar hemşehri ilişkileri temelinde sorunlarını çözebilecekleri bir zemin bulmuş olsalar da, onların çetin bir mücadele içerisinde olduklarını göstermektedir. Elbette yepyeni bir yaşama tutunma mücadelesidir bu ve tüm bu zorlukları besleyen olgunun da, toplumun ana akımının dışında yaşamak mecburiyetinde olan sığınmacıların adeta bir kaderi haline gelen sosyal dışlanma olduğu görülmektedir.

Metod

Bu çalışmada 2015 yılının Ocak ve Şubat aylarında Gaziantep ve Kilis'te gerçekleştirdiğimiz alan araştırmasından elde edilen veriler kullanılarak,¹ Suriyeli sığınmacıların maruz kaldıkları sosyal dışlanma deneyimleri analiz edilmektedir. Araştırma, şu sorulara cevap aramaktadır: "2011 yılından itibaren sınıra yakın olan Kilis ve Gaziantep şehirlerine yerleşmeye başlayan Suriyeli sığınmacılar şehrin yerleşik nüfusu tarafından sosyal dışlanmaya maruz kalmakta mıdır? Sosyal dışlanma söz konusuysa buna sebep olan toplumsal, hukuki ve ekonomik dinamikler nelerdir?" Bu sorulardan hareketle, çalışmanın amacı, Suriyelilerin sosyal dışlanma deneyimlerini nitel bir yöntemle analiz ve değerlendirmeye tabi tutmaktır. Bu araştırma kapsamında Gaziantepli/Kilisli ve Suriyeli toplam 115 görüşmeci ile görüşmeler yapıldı. Bunlardan 48'i Gaziantep ve Kilisli, 67'si Suriyelidir. Görüşmelerde, yarı-yapılandırılmış görüşme formuna dayalı derinlemesine mülakat tekniği kullanıldı. Öte yandan görüşmeleri desteklemek için saha araştırması boyunca yapılan katılımlı gözlemler de araştırmanın bulgularını desteklemek için kullanıldı.

Araştırma sürecinde örneklem seçiminde "amaçlı örnekleme" (Creswell, 2015:156) kullanılmıştır; fakat örneklemin yer ve kişiler bazında net olarak belirlenmesinin mümkün olmaması, çalışmanın amacı ve kapsamı da göz önünde bulundurularak, Suriyeli sığınmacıların tümünün dahil edildiği bir stratejiyi zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla çalışmanın amacı doğrultusunda rastgele bir biçimde ya da kartopu tekniğiyle karşılaştığımız ve görüşmeyi kabul eden tüm Suriyelilerle görüşmeler yapılmıştır. Zira hangi katılımcıdan ne gibi veriler alınabileceğine dair ön-bilginin mümkün olma-

¹ Suriyeli sığınmacılarla alakalı bilimsel araştırmalar YÖK'ün 06.04.2015 tarihli "Geçici ve Uluslararası Koruma Talebinde Bulunanlarla İlgili Saha Çalışmaları" konulu genelgesi ile TC İçişleri Bakanlığının iznine tabi hale getirilmişse de, TC İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Uluslararası Koruma Daire Başkanlığının 14.12.2015 tarihli İzin Talebi konulu yazısıyla bu şart kaldırılmıştır. Ayrıca saha araştırması, bu yasağın hükmünün geçerli olduğu dönemden önce gerçekleştirilmiştir.

ması ya da rastgele görüştüğümüz bir katılımcıyla yaptığımız mülakattan çok verimli bir sonuç elde etme ihtimali sebebiyle, görüşmeler, katılımcılar önceden tespit edilmeden gerçekleştirilmiştir. Sahaya erişim ve veri toplama sürecinde mümkün olduğunca araçlar kullanılmıştır. Katılımcıyla güvenli bir iletişim sağlamak ve onun çekincelerini/kaygılarını en aza indirmek için kartopu tekniği olarak da bilinen bir aracı vasıtasıyla ulaşma tekniği, araştırma boyunca görüşmeciye ulaşmamızı sağlayan en güvenilir yol oldu. Zira veri toplama sürecinde en çok zorlandığımız nokta da burada ortaya çıkmıştır. “Sahaya götüren araçların” bulunmadığı zamanlarda sokakta veya parkta karşılaştığımız, ya da evlerinde ziyaret ettiğimiz Suriyelilerle direkt olarak görüşme denemeleri gerçekleştirmeye çalıştık. Bu denemelerin bir kısmı başarılı olsa da, birçok potansiyel katılımcı görüşmek hususunda olumsuz tavır takınmıştır.

Veri toplama süreci boyunca odak grup görüşmeleri, katılımcı gözlemler ve doküman incelemeleri de saha araştırmasında etkin bir biçimde kullanıldı. Katılımcı gözlemleri, görüşmelerin yapıldığı esnada ya da sadece gözlem yapmak üzere Suriyeli sığınmacıların yoğun olarak yaşadığı mekanları ziyaretlerimizde gerçekleştirdik. Makalenin sınırları içerisinde kalmak kaydıyla bu verilerden faydalandık. Görüşmeler genellikle Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı Antep’in Ünalı, Şehreküstü ve Vatan Mahallesi gibi yoksul; Yeditepe, Karataş gibi orta sınıfın yaşadığı semtlerde ve şehir merkezinin Suriyeli sığınmacıların yoğun olarak esnaflık ve işportacılık yaptığı cadde ve sokaklarda (İnönü Caddesi gibi) gerçekleştirildi. Öte yandan çalışma ilişkileri ve emek piyasasında sığınmacıların profillerini tespit etmek amacıyla, Küşget Sanayi Sitesi’nde de saha araştırması gerçekleştirildi. Kilis’te ise şehir merkezi ile merkeze bağlı mahalle statüsünde olan bir köyde görüşmeler yapıldı.

Araştırma sürecinde örneklem seçiminde “amaçlı örnekleme” (Creswell, 2015:156) kullanılmıştır; fakat örneklemin yer ve kişiler bazında net olarak belirlenmesinin mümkün olmaması, çalışmanın amacı ve kapsamı da göz önünde bulundurularak, Gaziantep ve Kilis’te yaşayan Suriyeli sığınmacıların tümünün dâhil edildiği bir stratejiyi zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla çalışmanın amacı doğrultusunda rastgele bir biçimde ya da kartopu tekniğiyle, karşılaştığımız ve görüşmeyi kabul eden tüm Suriyelilerle görüşmeler yapılmıştır. Zira hangi katılımcıdan ne gibi veriler alınabileceğine dair ön-bilginin mümkün olmaması ya da rastgele görüştüğümüz bir katılımcıyla yaptığımız mülakattan çok verimli bir sonuç elde etme ihtimali sebebiyle, görüşmeler, katılımcılar önceden tespit edilmeden gerçekleştirilmiştir. Bununla beraber görüşmeciden çalışmanın konu ve kapsamına dair yeterince veri elde edilemeyeceği fark edildiğinde ise görüşme uzatılmadan sonlandırılmıştır.

Görüşmeler genellikle Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı Antep’in Ünalı, Şehreküstü ve Vatan Mahallesi gibi yoksul; Yeditepe, Karataş gibi orta sınıfın yaşadığı semtlerde ve şehir merkezinin Suriyeli sığınmacıların yoğun olarak esnaflık ve işportacılık yaptığı cadde ve sokaklarda (İnönü Caddesi

gibi) gerçekleştirildi. Öte yandan çalışma ilişkileri ve emek piyasasında sığınmacıların profillerini tespit etmek amacıyla, Küşget Sanayi Sitesi'nde de saha araştırması gerçekleştirildi. Kilis'te ise şehir merkezi ile merkeze bağlı mahalle statüsünde olan bir köyde görüşmeler yapıldı.

Sahaya erişim ve veri toplama sürecinde mümkün olduğunca araçlar kullanılmıştır. Katılımcıyla güvenli bir iletişim sağlamak ve onun çekincelerini/kaygılarını en aza indirmek için kartopu tekniği olarak da bilinen bir aracı vasıtasıyla ulaşma tekniği, araştırma boyunca görüşmeciyeye ulaşmamızı sağlayan en güvenilir yol oldu. Zira veri toplama sürecinde en çok zorlandığımız nokta da burada ortaya çıkmıştır. "Sahaya götüren araçların" bulunmadığı zamanlarda sokakta veya parkta karşılaştığımız, ya da evlerinde ziyaret ettiğimiz Suriyelilerle direkt olarak görüşme denemeleri gerçekleştirilmeye çalıştık. Bu denemelerin bir kısmı başarılı olsa da, birçok potansiyel katılımcı görüşmek hususunda olumsuz tavır takınmıştır. Saha araştırmasının ilerleyen aşamalarında fark ettiğimiz gibi, görüşmeye yanaşmamanın asıl sebebinin "el-Muhaberat korkusu" olduğu sonucuna vardık. Suriye'de istihbarat birimi üyelerinin genel adı olarak kullanılan Muhaberat, ülkede rejim karşıtı olanları deşifre etmesi, deşifre edilenlerin tutuklanması ve işkencelerden geçirilmesinde pay sahibi olmasıyla bilinmektedir. Dolayısıyla bu durum, Suriyelilerde belirgin bir "Muhaberat korkusu" oluşmasına sebebiyet vermiştir. Saha araştırması boyunca birçok defa gözlemlerimizde ve bazı görüşmelerde bu korkuyu fark ettik.

Bu sebeple araştırmada sığınmacılara ulaşmada daha çok kartopu tekniğinden yararlanmak zorunda kaldık. Böylece daha çok bir aracı yardımıyla görüşmeciyeye ulaştık. Bu zorluk, veri toplama sürecinde görüşmelerin seyrinde de etkili oldu. Bazı görüşmeciler bu kaygıdan dolayı sorulara açık cevap vermekten çekindi. Bu da bazı mülakatlarda görüşmeci ile katılımcı arasındaki rollerin güvensizlik ve uyumsuzluk sorunlarıyla malul olmasında etkili oldu. Bu korkunun bariz olarak görünür olmadığı, katılımcının serbest ve açık bir üslupla konuştuğu görüşmelerde ise katılımcı ve araştırmacının rolleri güven ve uyumun hâkim olduğu bir şekilde gerçekleşmiştir.

Bu araştırmada verilerin analizinde "tematik analiz" (Glesne, 2014:259) olarak bilinen ve veriler içinde tema ve örüntüler aramak için analitik tekniklere odaklanma yöntemi kullanıldı. Araştırma sürecinde elde edilen görüşme ve gözlem verileri öncelikle bilgisayar ortamında gün ve sıra gözetilerek düzenlendi ve dosyalandı. Erken veri analizi süreci olarak bilinen bu süreçte, araştırmadan elde edilen benzer veriler aynı başlıklar altına toplanarak bir ön-tasnif yapılmaya çalışıldı. Öte yandan okuma ve hatırlatıcı notlar da konu ve temalara göre tasnif edildi. Akabinde kodlamalar yapıldı ve kodlanan temalardaki veriler betimlendi, sınıflandırıldı ve yorumlandı.

Saha araştırması boyunca, ortamın uygun olduğu durumlarda gerek görüşmelerde ve gerekse de gözlemler sırasında yanımızda bulunan deftere hatırlatıcı ve çiziktirilmiş notlar, anahtar kavramlar, gözlem notları ve görüşmeler sırasında önemli noktaları belirten özet notlar tutmaya çalıştık. Daha

sonra verilerin yazımı aşamasında bu notlar, görüşme dökümleri ve katılımlı gözlem notları kullanılarak kodlamalar yapıldı. Veri tabanının tümünden elde edilen veriler bu kodlar göz önünde bulundurularak sınıflandırıldı ve temalar belirlenerek çalışmanın alt başlıkları oluşturuldu. Temalar vasıtasıyla, bir araya getirilen veriler yorumlanarak bulgular kısmının yazımı için kullanışlı kategoriler oluşturuldu.

Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma kavramı, ilk olarak 1970'li yıllarda Fransa'da, sosyal güvenlik sistemi için bir yol gösterici rehber olan dayanışma, bütünleşme ve içermeye gibi merkezi önemdeki ekonomi politik tartışmalardan türemiştir. Kavram ilk olarak 1974 yılında René Lenoir tarafından toplumdan dışlanmış kesimleri ifade etmek için kullanılmıştır. Sosyal dışlanma kavramı daha yaygın olarak 1980'ler ve 1990'lar boyunca Avrupalı politikacılar tarafından kullanılmıştır (Gordon, 2007: 193). 1997 yılında Amsterdam Anlaşması ile "sosyal dışlanma ile mücadele" Avrupa Birliği'nin amaçlarından biri haline gelmiş ve 2011 yılında Lizbon toplantısında da bir anlaşma ile pekiştirilmiştir (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011: 19). Burada daha çok sosyal politika bağlamında ele alınan sosyal dışlanma; bazı yurttaşların –diğer yurttaşların bu etkinliklerden yararlanabildiği bir ortamda- ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel faaliyetlerden faydalanamaması, yani dışlanması anlamına kullanılmaktadır (Yükseker, 2012: 234). Daha sonra kavram, literatürde göç, mekân ve yoksulluk olgularıyla ilişkili olarak birçok çalışmanın konusu olmaya başlamıştır. Byrne, 'sosyal dışlanma' kavramının Avrupa'da tam da esnek kapitalizmin küreselleştiği döneme denk geldiğini ve bir fren ya da emniyet subabı işlevi gördüğünü iddia etmektedir. Öte taraftan önemli bir ayrıntı da şu ki; "sosyal dışlanma" ile ilgili çağdaş tartışmalar siyasal söylemin alanında başlamış ve ancak ondan sonra akademik sosyal bilimin gündemine girmiştir" (Byrne, 2005: 53).

Avrupa Konseyi'nin kabul ettiği tanıma göre Sosyal dışlanma (social exclusion), kişilerin yoksulluk, temel eğitim becerilerinden mahrumiyet ya da ayrımcılık dolayısıyla toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal hayata dilediklerince katılmalarının engellenmesi sürecine karşılık gelmektedir. Bu durum bu kesimin bir yandan emek piyasalarına, gelir getirici faaliyetlere, eğitim ve öğretim imkânlarına ulaşmasında zorluklar meydana getirirken diğer yandan da toplumsal ve çevresel ağlar ve etkinlikler kurmasında engeller oluşturmaktadır. Bu kesimin elindeki güç, oldukça sınırlı olup, karar alma süreçlerine katılımı sınırlı gerçekleşmektedir; dolayısıyla bu kesim genelde kendini güçsüz ve günlük yaşamını etkileyecek kararların alımında kontrolü elinde tutmaktan aciz hisseder (Joint Report on Social Inclusion, 2005: 10). Sosyal dışlanma sadece maddi yoksulluk ve maddi kaynakların yetersizliğiyle ilgili değil, aynı zamanda bazı kişi ve grupların toplum içerisinde marjinalleşmesi süreçleriyle de ilgilidir (Millar, 2007: 3). Sosyal dışlanma kategorisi içe-

risinde, özellikle göçmenler, geçici ve güvencesiz işlerde istihdam edilenler, çocuklar, eğitimsizler, kadınlar, yaşlılar, hükümlüler ve engelliler sayılabilir.

Sığınmacıların toplam sayısının %90'ı kamp dışında yaşamakta ve gündelik hayatlarının çoğunu kentin yerleşikleri olan Türkiye toplumu ile birlikte geçirmektedirler. Özellikle Gaziantep ve Kilis gibi sınıra yakın şehirlerin merkezlerine yüz binlerce sığınmacının yerleşmesi, bu şehirlerde çeşitli gerilimlere ve dışlanma olgusunun görünür olmasına sebebiyet vermiştir. Bilindiği gibi yerleşik olduğu varsayılan bir topluma dışarıdan yeni bir grup geldiği zaman bu kesim istenen düzeyde toplumun içine alınamayabilmekte ve dışlanma sorunları gündeme gelebilmektedir. Yani, göç tecrübesi ve göçmenler, sözü edilen maddi imkânsızlıklar, dışlanma sarmalını sergileyen en yaygın olgu olarak ortaya çıkmaktadır (Adaman ve Keyder, 2006: 8). Dolayısıyla çoğu zaman sosyal dışlanma, göç olgusunun ardından ortaya çıkmakta ve göç edenler toplumdan dışlanma potansiyeliyle birlikte var olmaktadır.

Adaman ve Keyder (2006: 9-10), sosyal dışlanmanın yeri geldiğinde birbirlerini besleyen/etkileyen ekonomik, mekânsal, kültürel, politik dışlanma gibi çeşitli tezahürlerinin olduğunu belirtmektedir. Bizler bunlara ek olarak bu makalede, söylemsel dışlanmanın da yeri geldiğinde Suriyeli sığınmacılara yönelik sosyal dışlanmayı etkileyen bir boyut olduğunu ortaya koymaktayız. Makale boyunca tüm bu boyutları (Ekonomik, mekânsal, kültürel, politik ve söylemsel dışlanmayı) alt başlıklar halinde tartışmaktayız.

Ekonomik Dışlanma ya da Emek Piyasasından Dışlanma

En genel anlamıyla ekonomik dışlanma, insanların gereksinimlerini karşılayacak asgari gelirden yoksun olması şeklinde tanımlanabilir. Zira yeme, içme, barınma, eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçları dahi karşılayamayan kişiler için toplumsal dışlanma kaçınılmaz olmaktadır (Çakır, 2002, s. 86). Konu Suriyeli sığınmacılar olduğunda, ekonomik dışlanmanın ciddi boyutlarda olduğu görülmektedir.

Her ne kadar Suriyeli sığınmacılar ilk geldikleri dönemlerde misafirperverlikle ve yardımseverlikle karşılanmış olsa da, aradan geçen süre ve sığınmacı sayısının artışı, yerleşik halkın sağlık gibi bazı hizmetleri almasında aksamalara, iş kayıplarına, kira artışlarına, ticari kayıplara ve güvenlik kaygılarına yol açmış ve bu da gerilimlerin artmasına, sosyal dışlanma olgusunun belirginleşmesine sebebiyet vermiştir (Erdoğan, 2015: 22-23). Suriyeli sığınmacılar Gaziantep ve Kilis'te genellikle gelirlerine uygun kiralara olduğu bir mekân aramakta ve böylece çoğunlukla kiranın ucuz olduğu yoksul semtlere yerleşmektedirler. Araştırma bulgularımıza göre bu bölgelerdeki dışlanma, orta sınıftan ve varlıklı kesimin yaşadığı semtlerde daha az görünür olmaktadır. Bu da, yoksul semtlerde ekonomik dışlanmanın bir olgu olarak ortaya çıktığını göstermektedir.

Ancak yine de varlıklı Suriyelilere yönelik de bir dışlanmanın olduğunu söylemek mümkündür. Zira Adaman ve Keyder'in (2006: 7-8) belirttiği gibi maddi kaynaklara sahip olmada sorun yaşamayan, yani zengin olan kişi-

lerin de sosyal dışlanmaya maruz kalması olasıdır. Bu dışlanma türü, mad-di kaynakların yeterli olmasına rağmen dinsel, cinsel ya da etnik nedenlerden kaynaklanmaktadır. Örneğin kalburüstü bir semt olarak görülebilecek Gaziantep'in Yeditepe semtinde oturan varlıklı bir Suriyeli aileyi ziyaretimizde yaptığımız görüşmede, aile üyelerinden İman, Üniversite Hastanesinde yaşadığı bir olayda açık bir dışlanmaya maruz kaldığını anlatmıştı. Burada ki dışlanma, zengin Suriyelilerin de etnik ve kültürel kimliklerinden dolayı dışlanabildiklerini göstermektedir. Bu dışlanma türü yeri geldiğinde ev kiralama sürecinde Suriyeli olmalarından ötürü engellerle karşılaşmalarıyla da görünür olabilmektedir. Kısacası varlıklı Suriyeli sığınmacılar ekonomik olarak dışlanmamakla birlikte, daha çok Suriyeli kimlikleri üzerinden dışlanma yaşamaktadırlar.

Fakat yukarıda da ifade ettiğimiz gibi düşük gelir grubuna mensup kesimlerin yaşadığı yoksul semtlerde Suriyelilere yönelik dışlama olgusu, etnik ve kültürel nedenlerle de beslenmekle birlikte, daha çok ekonomik bir motivasyondan beslenmektedir. Zira kira artışları ve ucuz işgücü olgusu, aynı kamusal alanı paylaşan Suriyeliler ve yerleşikler arasındaki gerilimin temel sebebi olmaktadır. Böylece sosyal dışlanmanın hem etnik hem de sınıfsal bir boyutunun olduğunu söyleyebiliriz. Etniktir çünkü sosyo-ekonomik problemler Suriyelilik kimliğine bağlanmakta ve böylece etnik bir dışlamanın sebebi olmaktadır. Sınıfsaldır çünkü işçi sınıfına mensup yerleşikler, Suriyeli işçileri kendi işlerini ellerinden alacakları endişesiyle dışlamaktadırlar. Yaşanan gerilim ve kavgaların da çoğunlukla böyle bir zeminden beslendiğini söyleyebiliriz. Gaziantep ve Kilis'te Suriyeli kimliğinin (dışlanan bir kimlik olması itibarıyla) azınlık olması ve aynı zamanda sınıfsal bir mahrumiyetle ilişkilendirilmesi, bu kimliğe karşı gelişen dışlayıcı refleksin şiddet boyutuna varmasını kolaylaştırmaktadır.

Bu süreçte göçmenler, göç ettikleri topluma tutunma stratejisi olarak düşük nitelikte de olsa işleri kabul edip çalışmaktadırlar. Diğer yandan, kitle-sel göçle gelen göçmenler işverenleri için "ucuz işgücü deposu"dur. Her türlü işte çalışma arzusunda olan bu grup aynı zamanda yerli işgücünden düşük ücrete çalışmakla işverenler için çekici bir nitelik kazanmaktadır (Çiğerci, 2012: 124). Suriyeliler de bu anlamda "ucuz işgücü deposu" olarak görül-mekte ve işverenler için "cazip" ve "ucuz işgücü" potansiyeli olmaktadır. Suriyeliler, çalıştıkları yerlerde yerli işçilerden çok daha ucuza ve sigortasız çalıştırılmaktadırlar. Çalışma izinleri olmayan ve geçimlerini sağlayabilmek için çalışmak zorunda olan Suriyeliler, yetkililerin de göz yumduğu bu sömürü ilişkilerinin kurbanı olmaktadır.

Saha araştırmasının Gaziantep ayağında Küsget Sanayi Sitesi'nde gerçekleştirdiğimiz görüşmeler, ucuz işgücü olgusunu net biçimde ortaya koymaktadır. İşçi olarak çalışan Suriyeliler çoğu zaman yerleşik işçilerden daha düşük ücretlerle çalışmaktadırlar. Benzer bir durum Çiğerci'nin Bursa'ya 1990'ların başında gelip yerleşen Bulgaristan göçmenleri üzerine yaptığı araştırmasında da bulgulanmıştır. Yerleşik halkla göçmenlerin yaşadığı ge-

rim sosyal dışlanma olgusunu doğurmakta ve bu dışlanmanın da daha çok sosyo-ekonomik bir motivasyondan beslendiği görülmektedir:

Özellikle işgücü piyasasında karşı karşıya gelen yerli halk ve göçmenlerin ilişkilerinde gerilimler yaşanmıştır. Kitlesele göçün işgücü piyasasında bir anda işgücü arzını yükseltmesi, göçmenler ve yerli halk arasında rekabet ortamının doğmasına neden olmuştur. Göçmenlerin göçün ilk aşamalarında hayata tutunma stratejileri dışında, her işi kabul etme eğilimleri diğer yandan, işverenlerin de 'her işi yapmaya hazır' mağdur durumdaki göçmenleri ucuz işgücü deposu olarak görmeleri göçmenleri tercih edilen işgücü haline getirmiştir. Bu durum yerli halkın 'geldiniz işimizi elimizden aldınız' şeklinde tepkiler vermesine neden olmuştur (Ciğerci, 2012: 131).

Benzer bir durum Suriyeli göçünde de yaşanmaktadır. Suriyelilerin Gaziantep'teki istihdamı tamamıyla enformel sektörlerde dir. Bu sektörler; katı atık işçiliği, ayakkabı boyacılığı, seyyar satıcılık, peçete ya da simit satıcılığı gibi alanlardır. Sığınmacılardan geçimlerini sağlamak, kira ve mutfak ihtiyaçlarını karşılamak için çoğunlukla hane halkından yaşı çalışmaya müsait olanların tamamı çalışmaktadır. Bu durumda genellikle çocuklar da çalışmakta; çocuklar daha çok sokak işleri denilen mendil satma, ayakkabı boyacılığı gibi işleri yapmaktadırlar. Dolayısıyla çocukların da sosyal dışlanmanın kurbanı olduğu, erken yaşlarda aile bütçesine katkı sağlamak zorunda kaldıkları, eğitimlerini sürdüremedikleri görülmektedir.

Mekânsal Dışlanma

Bilindiği gibi neredeyse tüm göçlerin akabinde, göçmenlerin yerleştiği kentlerde kültürel, sosyo-ekonomik ve demografik dönüşümler meydana gelir. Özellikle "kamp [geçici barınma merkezleri] dışındaki yaşam, aynı zamanda yerleşik toplumla doğrudan iletişim anlamına gelmektedir. Doğal olarak bu da son derece önemli etkileşimleri beraberinde getirmektedir" (Erdoğan, 2015: 37). Bunun bir sonucu olarak kamusal alandaki karşılaşmalar, dedikodular, siyasal ya da sosyo-ekonomik nedenlerin etkisiyle yerleşiklerle göçmenler arasında çeşitli gerilimler yaşanır. Sema Erder'in (2002) "Kentsel Gerilim" olarak kavramlaştırdığı bu olgu, büyük kentlerde var olan gerilimli ortamın önemli nedenlerinden birinin de bu kentlere yerleşen grupların yerleşme biçimi olduğu varsayımına dayanmaktadır. Kentlere enformel kanallarla (örn. Akrabalık ilişkileri) yerleşmiş olan grupların kentle eklemlenme istekleri karşısında kentsel kurumların yetersizliği ve kentteki kaynakların kıtlığı bu gerilimi arttırıcı rol oynamaktadır (Erder, 2002: 51). Her ne kadar kentlere akrabalık ilişkilerini kullanarak yerleşen göçmenler, sosyal dışlanmanın boyutlarını en aza çekebilse de (Erder, 2002; Çakır, 2002: 87; Hynes, 2011: 155-170), çoğu zaman bu enformel ilişkilerin sosyal dışlanma olgusunu engelleyecek kudrete sahip olmadığı görülmektedir.

Dolayısıyla "kentsel gerilim" in yerleşilen mekânla yakından ilişkisi vardır ve sığınılan mekân çoğu zaman dışlanmayı tetikleyebilmektedir. Suriyeli gö-

çünde de “kentsel gerilim”in mekânla yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Kahramanmaraş, Hatay, Şanlıurfa, İstanbul, Ankara, Gaziantep ve Kilis gibi Suriyeli sığınmacıların tercih ettiği birçok şehirde, sığınmacı yoğunluğunun en fazla olduğu semtler yoksul semtlerdir. Zira “Sığınmacıların kentlere veya bölgelere dağılımında akrabalık bağları kadar sınıfsal özellikler de etkilidir” (Gültekin, 2014: 28). Sığınmacılar, kentlerin uygun bir bütçeyle geçinmeye imkân tanıyan semtlerine yerleşmektedirler ve bu semtler, çoğunlukla kent çeperlerindeki yoksul bölgelerdir. Dolayısıyla bu bölgeler, kötü fiziksel yaşam koşullarıyla göçmenlerin dışlanmasının mekânsal boyutunu teşkil etmektedir. Bunu görüşmemiz sırasında Gaziantep’in Ünalı mahallesinin muhtarının söyledikleri de doğruluyor:

Maddi durumu kötü olanlar bu mahalleye geliyor. Zaten bizim mahallelinin de maddi durumu çok kötü (Nurettin Nane, Ünalı Mahallesi Muhtarı).

Her koşulda olmasa da, sosyal dışlanmanın en temel sebebi olarak maddi yoksulluk gösterilmektedir.² Adaman ve Keyder’in de belirttiği gibi sosyal dışlanma süreçlerinin en yoğun yaşandığı alanların başında kentlerdeki yoksul mahalleler gelmektedir (2006: 18). Maddi anlamda yoksul olmak, sosyal, mekânsal dışlanmayı ve kamusal ilişkilerin dışına itilmeyi de beraberinde getirebilmektedir. Bu sebeple sosyal dışlanma *çok-boyutlu* bir perspektiften ele alınmalı, maddi boyut kadar sosyal ve politik boyutlar da dikkate alınmalıdır (Millar, 2007: 13). Zira sosyal dışlanma sadece maddi yoksunlukla sınırlı değildir, bu boyutun beslediği ya da bu boyut tarafından beslenen farklı etkenler de vardır ve bu boyutlar birbirlerini dolaylı olarak etkilemektedir: “Bir alandaki dışlanma süreci, başka süreçleri de tetikleyebilmekte, bir unsurun varlığı başka bir diğer unsurun etkisini ağırlaştırabilmektedir” (Yükseker, 2012: 258). Ekonomik olarak dışlanma, beraberinde mekânsal dışlanmayı getirmekte ve bu da ileride göreceğimiz gibi kültürel ve etnik dışlanma olgusunu besleyebilmektedir.

Suriyeli sığınmacılar, barınma ihtiyaçlarını karşılama noktasında da sorunlar yaşamakta ve dolayısıyla kiralık ev ararken dışlanmaya maruz kalabilmektedirler. Çok çocuklu oldukları ya da birkaç aile birlikte aynı evde kaldıkları için Suriyeli sığınmacılar çoğu zaman kiralık ev ararken sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. Ev sahipleri, çok nüfuslu olduklarından ya da önceki tecrübelerinden ötürü Suriyelilere evi kiraya vermek istememektedir. Hal böyle olunca mekânsal dışlanma, sığınmacıların barınma ihtiyaçları hususunda da kendisini göstermektedir. Öte yandan Suriyeli sığınmacıların yoksul semtleri tercih etmesiyle birlikte bu semtlerdeki yerleşiklerin de kiraları yükselmiş ve böylece “kentteki kaynakların kıtlığı” kentsel gerilimin önemli bir ayağını oluşturmuştur. Bu ise sosyal dışlanmanın en önemli sebebi olmaktadır. Zira kiralının yükselmesi sığınmacıların gelmesine bağlanmakta ve böylece sığınmacılara yönelik dışlayıcı mekanizmalar devreye girmektedir.

² Sosyal dışlanmanın yoksullukla olan ilişkisini etraflıca ele alan bir çalışma için bkz. Şahin, 2009.

Kültürel Dışlanma: Kamusal Alanda Karşılaşmalar ve Kentsel Gerilimin Kültürel Boyutu

Bazı göçmen gruplar, özellikle etnik ve dinsel yakınlık nedeniyle daha sıcak karşılanabilirken bazıları ise, farklı kültürel geçmişlere sahip olması nedeniyle o toplum tarafından dışlanır ya da kabul edilmeyebilir. Bu durum bazen deri rengi gibi ırksal nedenlerden, bazen dinsel farklılıklardan dolayı ortaya çıkabilmektedir (Ciğerci, 2012: 113). Dolayısıyla kültürel ve dinsel farklılıklar dışlanmaya sebebiyet verebilmektedir. Suriyeli göçünde de bu tür bir dışlanma söz konusudur. Aynı deri rengine, aynı dine sahip olan Türkiye ve Suriye toplumunun farklı dil ve kültüre sahip olmaları, göç sürecinde dışlanmanın gerekçesi olabilmektedir.

Bununla beraber bazı göçmenler yeni göçmenlere karşı dışlamaya iştirak ederken, bazıları da bir dayanışma sergileyebilmektedir. Adaman ve Keyder'in "dışlanmışlık dayanışması" (Adaman ve Keyder, 2006: 10) olarak adlandırdığı bu olgu, bir mekâna göçle yerleşenlerin kendilerinden sonra gelenlere empatiyle yaklaşmasını ve onlarla dayanışmasını ifade etmektedir. "Dışlanmışların dayanışması" olgusuna çeşitli örnekler vermek mümkündür. Örneğin Dedeoğlu ve Gökmen, İstanbul'da hazır giyim atölyelerinde çalışan Azerbaycanlı göçmen kadınlarla yaptıkları nitel çalışmada, Azerbaycanlıların yerleşik halk tarafından sosyal dışlanmaya maruz kaldığını; fakat Bulgaristanlı göçmenlerin Azerbaycanlılarla bir "dayanışma" geliştirdiğini ortaya koymaktadırlar. Dolayısıyla yerli halk tarafından sosyal dışlanmaya maruz kalan Azerbaycanlı göçmenlere, buraya kendilerinden önce yerleşmiş olan Bulgaristanlı göçmenler yardımcı olmakta, onlarla dayanışmaktadır (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011: 45). Bir diğer örnekte 1990'lı yıllarda savaştan kaçıp İstanbul'a yerleşen Boşnak göçmenler, Kürt göçmenlerle empati ve dayanışma ilişkisi geliştirmektedir. Boşnakların ilk göç sırasında Türkçe bilmemelerinden dolayı çektikleri güçlükler, yeni gelen Kürtlerin sorunlarını algılamalarını kolaylaştırmıştır (Erder, 2002: 157). Bu olgu, Suriyeli göçünde de tekrar etmiştir: Gaziantep'te Suriyelilerle dayanışma sergileyenlerin ve onların tecrübesine dair bir empati geliştirenlerin, bu şehre daha önce göçle gelmiş Kürtler olduğu görülmektedir (Çelik, Alkış, Sayan ve Ekinci, 2014: 17). Kısacası göç, her zaman sosyal dışlanmaya sebebiyet vermemekte, bazen de "dışlanmış" olanların dayanışması söz konusu olabilmektedir.

Farklı kültürlerin karşılaşmasının ardından (özellikle göçler sonrasında) yaşanan dışlanma çoğu zaman ırksal olmaktan çok "kültürel" motivasyonlardan beslenmektedir. Bourse'a (2009: 25) göre yeni-ırkçı ya da dışlayıcı söylemde, uzlaşmaz ya da eşitsiz olarak ilan edilen şey artık ırklar değil; adetler, inançlar ve uygarlıklardır. Sözü edilen şey, kültürlerin çatışmasıdır ve reddedilen şey, siyah ya da sarı insan değil; mutfaklar, kokular, ibadetler, sesler, kısacası ötekilerin alışkanlıklarıdır. Bourse'un söylediklerinden hareketle söylersek; sosyal dışlanma daha çok kültürel bir temelden beslenmektedir. Dolayısıyla sosyal dışlanmayı tetikleyen şeyler daha çok, kültürel alışkanlıklar ve yaşam tarzları olmaktadır. Gündelik hayattaki karşılaşmalar, dil, komşu-

luk ilişkileri ve kamusal alandaki ilişkiler, sosyal dışlanmayı besleyen kültürel boyutun potansiyel halden pratik hale geçmesini sağlayan en temel ilişkilere dir. Sonuç olarak gündelik hayatta kültürlerin karşılaşması, yüz yüze ilişkiler ve tecrübeler, sosyal dışlanmayı önemli derecede etkileyen faktörlerdir.

Sosyal dışlanma olgusu ile ilgili literatürde en iyi bilinen örneklerden biri, Elias ve Scotson'ın (1994) İngiltere'de bulunan Winston Parva adlı kasabada gerçekleştirdikleri saha araştırmasında bulgulanmıştır. Buna göre göçmenlerin "yabancı" olarak görülmesi ve "biz" in hâkim olduğu kamusal alanda bir "başkası" olarak yerleşmek istemeleri; yerleşik işçiler için "sınıfsal" bir rakip olarak görülmeleri, dışlanmanın katmanlı bir yapıda olmasını sağlayan etkenlerdir. Öte yandan Elias ve Scotson (1994), yerleşiklerin bu bölgeden geçirdikleri zamanın uzunluğunu da dışlanmanın sebepleri arasında sıralamaktadır: Zira "eskilik" (oldness), bir ölçüde üstünlük ve prestij sağlayan bir özellik iken; "yenilik" (newness) utanç verici ve statü anlamında aşağılık bir özelliktir. Yerleşiklerin daha eski bir tarihselliğe yaslanıyor olması, aralarındaki cemaatsel akrabalığın, birliğin ve bağlılığın kuvvetli olmasını sağlamış ve bu durum da, cemaatsel bağlılığı zayıf olan yeni yerleşimcilerle karşılaştırıldığında sosyal statülerinin daha iyi olmasında etkili olmuştur. Öte taraftan Elias ve Scotson'ın yerleşikler-hariciler teorisine göre, yerleşiklerin algısında kendileri saygın, medeni, temiz ve kibar olarak nitelenmiş; hariciler ise kaba, kirli ve barbar olarak damgalanmıştır.

Görüldüğü üzere yerleşik nüfus ile dışarıdan gelen nüfus arasındaki farklılık ne kadar belirsiz olsa bile, yani aynı etnik, dilsel, dinsel kodları paylaşıyor olsalar bile dışlanma gerçekleşmektedir: Dışarıdan gelen nüfus, yerleşikler tarafından "istilacı" ya da "bozguncu" olarak görülme potansiyeline sahiptir (Bauman, 2013: 60; Elias ve Scotson, 1994). Elias ve Scotson'ın aktardığına göre yerleşik halkın ifadeleri de bunu kanıtlamaktadır: "Onlar tıpkı peynir ve tebeşir gibi bizden farklılar", "Onlar çocuklarını kontrol edemiyorlar", "sürekli kavga ediyorlar", "ahlakları bozuk", "Onlar yabancı ve suça yatkındırlar" (Elias ve Scotson, 1994: 78 ve 88). Kültürel dışlanmanın burada öne çıkan boyutları, her ne kadar "peynir" ve "tebeşir" gibi aynı renkte olsalar ve aynı dili konuşsalar da, söylemsel düzeyde "onlar" ve "biz" algısı üzerinden şekillenmekte; göçmenler suça yatkın oldukları söylenerek kriminalleştirilmekte ve kültürel olarak toplumsal vasatın altında bir imajla damgalanmaktadırlar.

Buna benzer örnekleri çoğaltmak mümkün. Örneğin Dedeoğlu ve Gökmen'in İstanbul'da yürüttüğü çalışmada da, etnik ve dinsel kimliğin aynı olduğu Azeri göçmenlerin sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları bulgusuna ulaşılmıştır (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011). Gaziantep ve Kilis'e sığınan Suriyeliler de yerleşik halkın önemli bir kesimi tarafından "bozguncu" ve "istilacı" olarak görülmekte ve dolayısıyla sosyal dışlanmanın kurbanı olurken dinsel veya etnik kimliği ayırt edilmeden "Suriyeli" kimliği üzerinden dışlanmaktadır. Zira görüşmeciler içerisinde Türkçeyi iyi konuşan bazı Türkmenler de dışlamaya maruz kaldığını söylemektedir. Örneğin bir başka araştır-

mada belirtildiği gibi Gaziantep’te bir Türkmen, yaşadığı hayal kırıklığını şöyle anlatmaktadır:

Biz Suriye Türkmeniyiz. Suriye’deyken bizi ‘Osmanlı piçisi’ diye aşağılardı. Ama biz gurur duyardık Osmanlılığımızla. Türkiye’ye geldik aynı aşağılanmayı, horlanmayı burada da gördük. Yaşadığımız büyük bir hayal kırıklığı (Çelik, Alkış, Sayan ve Ekinci, 2014: 13).

Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı birçok şehirde sosyal dışlanma söylesel düzeyde kalmadı, şiddetin ve linçin hâkim olduğu olaylar yaşandı.³ Gaziantep’te de yoksulların mekânsal olarak yoğunlaştığı bir semt olan Ünalı Mahallesi’nde Suriyeli bir kiracının ev sahibini öldürmesinin ardından yaşanan linç olayları, ellerinde sopa ve döner bıçaklarıyla toplanan kalabalığın, beş kilometrelik cadde boyunca Suriyelilere ait ev ve iş yerlerini tahrip etmesine ve sokakta gördükleri Suriyelileri bıçak ve sopalarla yaralamasına sebep olacak boyuttaydı.

Bu saldırıların bir yönüyle biriken “Suriyeli nefreti”nden kaynaklandığı rahatlıkla söylenebilir. Antep ve Kilis bölgesinde yaptığımız araştırma verilerinin de gösterdiği gibi, Suriyeli sığınmacıların gelmesinin ardından evlerin kiralari bazı yerlerde iki katına çıktı. Öte yandan Suriyelilerin ucuz işgücü olarak kullanılması ve enformel sektörlerde çalışmaya başlaması, Antep’te işçilerin maaşlarında düşüşlere ve “iş kaybı kaygısı” yaşamalarına sebebiyet verdi. Bununla beraber kamusal alanlarda; otobüslerde, hastanelerde, parklarda ve trafikteki karşılaşmalar da önyargı ve sosyal dışlanmayı besleyen önemli etkenlerden. Tüm bu sebeplerin etkisiyle Suriyelilere yönelik hoşnutsuzluk, bir dışlama olgusu haline dönüşmeye başladı (Ekinci, 2015). Bu hoşnutsuzluk ve gerilimler, Antep’te yaşanan bir cinayetin ardından toplumsal bir linç olayına dönüştü ve Suriyelilere yönelik baskı, dışlama ve fiziksel saldırılar yaklaşık bir hafta kadar sürdü.⁴

Suriyelilerin Antep ve Kilis’te kültürel boyutta yaşadığı bir diğer dışlanmanın konusu da, Suriyelilerin gece geç saatlere kadar gürültü yaptıkları, sohbet ettikleri ve uyumadıkları yönünde. Araştırmamız sonucunda, Suriyelilerin özellikle yaz aylarında gece geç saatlerde uyumalarının sebebinin kültürel bir arka planı olduğu bulgusuna ulaştık. Suriyeliler gece geç saatte

³ İstanbul, Ankara, Hatay, Şanlıurfa ve Kahramanmaraş’taki olaylarla ilgili haberler medyada sırasıyla şu şekilde yer aldı: Güvercintepe: ‘Suriyeliler gitsin, huzur kalmadı, (2015, Mayıs 14). BBC Türkçe, erişim tarihi: 22. 01. 2016, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2015/05/150514_guvercintepe_suriyeli_gocmenler Ankara’da Suriyeli Gerginliği, Radikal, (09.12.2015), erişim tarihi: 17. 11. 2015, http://www.radikal.com.tr/turkiye/ankarada_suriyeli_gerginligi-1191077. Hatay’da Suriyeliler ile Mahalleli Arasında Taciz Gerginliği, (2015, Mayıs 16), *Milliyet*, erişim tarihi: 17. 12. 2015, <http://www.milliyet.com.tr/hatay-da-suriyeliler-ile-mahalle-gundem-2059882/>. Şanlıurfa’da Suriyeli Gerginliği: 3 Yaralı (04.05.2015), *Sabah*, erişim tarihi: 22. 05. 2015, <http://www.sabah.com.tr/yasam/2015/05/04/sanlıurfada-suriyeli-gerginligi-3-yarali-1430726476> Kahramanmaraş’ta ‘Suriyelileri İstemiyoruz’ Mitinginde Olaylar Çıktı, (13. 07. 2014), *CNN Türk*, erişim tarihi: 22. 05. 2015, <http://www.cnnturk.com/fotogaleri/turkiye/kahramanmarasta-suriyelileri-istemiyoruz-mitinginden-olaylar-cikti?page=1>.

⁴ Gaziantep’te Suriyelilere yönelik söz konusu linç olaylarını tetikleyen olay, Suriyeli bir kiracının Gaziantep’te bir ev sahibi öldürmesinin ardından gerçekleşti. Söz konusu cinayet olayı ve ardından yaşananlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Çelik vd. (2014). Gaziantep’te Suriyelilere Yönelik Saldırıları ve Toplumsal Nefretin Sebeplerinin Analizine Dair Rapor. <http://gaziantep.mazlumder.org/fotograf/yayinresimleri/dokuman/Suriyeliler-1.pdf>, internet sitesinden 18, 12, 2015 tarihinde edinilmiştir.

uyumaktadırlar; çünkü Suriye'deki hava koşulları, Suriyelilerin gündüz sıcaklığında uyuyup gecenin serinliğinden istifade etmelerine sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla Suriyeliler Gaziantep ve Kilis'te de çoğunlukla, özellikle yaz geceleri geç saatlerde uyumaktadırlar. Bu kültürel özellikleri, Türkiye'de Suriyelilere yönelik dışlamayı besleyen bir söylem üzerinden efsaneleşmektedir. Öte yandan Suriyeliler hakkında "çok gürültü yapıyorlar!" şeklindeki şikâyetlerle de karşılaşmak mümkün. Bunun ise kır hayatında müstakil evlerde yaşamaya alışmış olanların apartman dairesinde de bu alışkanlıklarını sürdürmesinden kaynaklandığını görülmektedir:

Fakat şehrin içerisinde sorunların büyük bir bölümü anlaşamamaktan çıkıyor. Adamların kültürleri farklı, apartman kültürünü bilmiyorlar. Şehir kültürünü bilmiyorlar. Çünkü adamın bulunduğu yer öyle, avlulu evi var adamın, 10 tane çocuğu var ve çok gürültülü bir hayatı var. Olduğu gibi getirip o hayatı buraya taşıyor. Şimdi buraya taşıdığı zaman, kenar semtlerde yine biraz kapatır. Ama bunu apartman kültürüne yansıttığı zaman, gecenin saat ikisinde çok sesli müzik dinleyebiliyor. Çok ciddi gürültüler yapabiliyor. Çocukları oynuyor. Alt veya üst komşuları rahatsız edebiliyorlar (Talip Çelik, Gaziantep İyilik-Der Başkanı).

Gaziantep ve Kilis'teki birçok görüşmeciden buna dair şikâyetler işitmek mümkündür. Bu söyleme göre, Suriyeliler tembel millet olduklarından, gündüz geç saatlere kadar uyuyup gece geç saatlere kadar uyanık kalmaktadırlar. Bu özellikleri sebebiyle de, aynı evde kalabalık bir nüfusla yaşadıklarından, gece geç saatlerde komşularını rahatsız etmektedirler.

Bu kentsel gerilim; şehrin kamusal alanlarındaki karşılaşmalarla da beslenebilmektedir. Parklar, hastaneler, otobüsler, sokak ve çarşılar, Gaziantep'li/Kilis'li ve Suriyeli sığınmacıların karşılaşma mekânları olmaktadır. Bu karşılaşmalar yer yer "kentsel kaynakların" paylaşılması ile birlikte yerleşiklerin sığınmacılara karşı hoşnutsuzluğunu besleyebilmektedir. Zira görüşmeciler içerisinden Suriyelilerden şikâyetçi olanların neredeyse tamamı, Suriyelilerin gelmesinden bu yana hastanelerde sıra almakta zorlandıklarını, parklarda ve otobüslerde oturamaz olduklarını söylemektedirler.

Öte taraftan bu şikâyetlerin bir kısmına göre ise kente sonradan gelen Suriyeliler (newness), kentin yerleşiklerine (oldness) ait olan yerli kültürel dokuyu bozmakta, nispeten homojen olan kent kültürünü melez bir kimlik-sizliğe mahkûm etmektedir. Dikkat edilirse buradaki melezlik korkusu, homojen ve istikrarlı kent kültürünün "yabancı" tarafından işgal edilmesi endişesinden beslenmektedir. Bu düşünce, bazılarında kültürel ve "kökensel saflığın bozulması" (Bourse, 2009: 37) endişesini diriltmekte, kendi kültürünün yok olacağı kaygısını yaşatmakta ve "yabancı"yı bir "istilacı" olarak görme eğilimini kuvvetlendirmektedir. Örneğin Gaziantep'te yaptığımız odak grup görüşmelerinden birinde öğretmen emeklisi Cemil'in Suriyeliler hakkındaki dile getirdiği düşüncesi, bu açıdan önemli bir temsildir:

Bunlar içimize bir virüs gibi girdiler. Bizim toplumsal dokumuzu kanser ettiler (Cemil, Gaziantep'li, emekli, 60).

Toplumsal ve kültürel yapıyı bir “kanser” hücresine, bir “virüse” benzetilen Cemil Bey, aslında yaşadığı toplumu homojen kültürel yapıya sahip olarak görmekte ve bu topluma farklı bir kültüre mensup kesimin gelmesini de bir “istila” olarak, yabancı bir güç olarak görmektedir. Bunun bir sonucu olarak da bu tür dışlama, kendi “otantik” kültürünün farklı bir kültür tarafından “işgal edilip bozguna uğratılacağı” korkusundan beslenmektedir. Çünkü “toplumsal varlığın bazı bölümlerini yabancı otlar olarak” (Bauman, 2007: 129) niteleyen görüşe göre “yabancı” olanlar, dilimizi, kültürümüzü ve hatta varoluşumuzu “yok” etmek üzere aramızdadır. Gaziantep’te ve Kilis’te gerçekleştirdiğimiz saha araştırmamızda bu gibi bilinçaltından hareket eden şikâyetlerle çokça karşılaştık. Yerleşik halkın bir kısmının Suriyeli algısının olumsuz bir boyutta olduğunu gösteren bu gibi düşünceler, Suriyeli sığınmacıların yaşadığı sosyal dışlanmanın önemli boyutunun kültürel temelde de işlediğini göstermektedir.

Bazı görüşmeciler Suriyelilere güvenmediklerini, onlar geldikten sonra “güven” sorunu yaşadıklarını söylemektedirler. “Kendini güvende hissetmemek” ya da daha ontolojik bir ifadeye çevirirsek, “kendini evinde hissetmemek” durumu, evin işgal edildiği düşüncesinden beslenmektedir. Gaziantep’li bir görüşmeci, Suriyelileri niçin istemediğini anlatırken “ev” metaforunu şöyle kullanmaktadır: “Mesela sen evinde 5 kişilik ailenle yaşıyorsun. Evine 5 Suriyeli alır mısın? Almazsın. Nasıl güveneceksin, namusun o ev senin!” (Azat, Gaziantep’li, Esnaf, 35). Bu görüşmeciye “ev” ile neyi kastettiğini sorduğumuzda, “şehrini”, “ülkesini”, “vatanını” kastettiğini söylemektedir. “Kendini evinde hissetmemek” olgusu ve bu işgal edilmişlik hissi; “yabancıyı”, “ötekiyi” ve “düşmanı” da kolaylıkla yeniden üretebilmekte ve dışlama potansiyelini diri tutabilmektedir.

Suriyelilere yönelik sosyal dışlanmayı besleyen bir bilinçaltının da önceden var olduğu söylenebilir. Zira toplumda zaten bir “Arap nefreti”ni besleyen bilinçaltı hazırda beklemekteydi. Mesela milli eğitim sisteminde bir ezber olarak zikredildiği gibi tarihte “Araplar bizi arkamızdan vurmuştu”. Bu cümleyi, Suriyeliler hakkında olumsuz kanaatlerini ifade eden birçok Gaziantep’li görüşmeci kullandı. Bunlar içerisinden Gaziantep’te esnaflık yapan Azat’ın söylediklerini temsili örnek olarak verebiliriz. Azat Gaziantep’li bir Kürt. Suriyelilerle ilgili düşüncelerini sorduğumuzda, Kürt olanlarıyla aralarının iyi olduğunu, ama Arapların “kirli” ve “güvenilmez” olduklarını söylüyor:

Mesela dışarıda gördüm; adam aç. O gece onu eve götürüyem de misafir edeyim diyemem. Tanımadığım bir Suriyeliye bunu yapamam; dışarıda kalmış olsa bile. Güvenemem. Ama onlar güven vermiyor. Arap milletin bize sıkıntısından dolayı. Arap milleti geçmişten bu yana güven vermiyor. Mesela Osmanlı Döneminde bazı tarihsel durumlara baktığımız zaman hep arkamızdan vuran insanlardır onlar. Arap milleti güven vermiyor. Peygamberimiz Arap’tır. Araplara da belki bu yönden biraz saygı duyuyoruz. Yoksa onu da yapmayız (Azat, Gaziantep, Esnaf, 35).

Azat'ın da vurguladığı "Araplar bizi arkamızdan vurdu!" söylemi, görüşme yaptığımız birçok Antepli/Kilisli'nin zikrettiği bir söylem. Buna göre Suriyeliler de Arap olduklarından ve her an tekrar sırtımızdan vurma potansiyeli olan bir toplum olduklarından onlara güvenilmemesi gerekmektedir.

Suriyeli kimliğine dair olumsuz kanaatler yukarıda sıralandığı gibi sadece "muhayyel" bir anlatıdan beslenmiyor. Suriye'ye sınır komşusu olmasından ve özellikle son yıllarda yoğun Suriyeli göçünden ötürü Gaziantep'te Suriyelilere yönelik algı, "muhayyel" olmaktan çok gündelik hayatta yüz yüze karşılaşmalarla ve "deneyimlerle" inşa edilmektedir. Daha önce çeşitli anlatılar aracılığıyla resmedildiği ölçüde tanınan Suriyeliler, artık şehrin kamusalında, mahallenin parkında veya camisinde, komşu olarak gündelik hayatın merkezinde yer almakta ve pratik olarak deneyimlenmektedir. Bu sayede yerleşik Suriyeli algısı büyük bir dönüşüme uğramaktadır (Çelik vd., 2014: 19).⁵ Elbette bu algı, aşağıda da belirtildiği gibi şehirde Suriyelilerle ilgili çeşitli dedikodu ve söylemlerden de etkilenmekte, sadece yüz yüze ilişki boyutuyla sınırlı kalmamaktadır.

Şehir Efsaneleri, Söylemsel Dışlanma ve Damga

Sosyal dışlanmayı besleyen en önemli dışlama mekanizmalarından biri de damgalamadır. Zira sosyal dışlanmanın, damgalama (stigmatization) ile yakından ilişkili olduğu bilinmektedir (Elias ve Scotson, 1994; Goffman, 2014). Goffman, birbirinden oldukça farklı üç damga tipinden bahsetmektedir. Bunlardan ilki, bedenin korkunçlukları –muhtelif fiziki deformasyonları– ile ilgilidir. İkincisi, zayıf irade, doğal olmayan tutkular, sapkın ve katı inançlar ve ahlaksızlık olarak algılanan özelliklerdir –bireysel karakter bozuklukları, alkolizm, eşcinsellik, işsizlik vb. Üçüncüsü ise ırk, kültür, ulus ve din gibi etnolojik damgalardır (Goffman, 2014: 33). Burada Suriyelilerin dışlanmasıyla ilişkili olanın üçüncü tip damgalama olduğu görülmektedir. Zira birazdan da göreceğimiz gibi, Suriyelilere yönelik damgalama ve dışlayıcı söylemlerin önemli bir kısmının, etnik ve kültürel temelli bir söylemle ele ele gittiği görülmektedir.

Suriyelilere yönelik toplumsal dışlamayı besleyen önemli boyutlardan ikisi, halkın dilinde olumsuz kanaatlerin dolaşımını sağlayan şehir efsaneleri ve bunların yanında damgalayıcı stereotiplerdir. Söylemsel dışlanma, Gaziantep ve Kilis'te Suriyeli kimliği üzerinden kültürel bir dışlanma ile kendini göstermektedir. Gaziantep ve Kilis bölgesinde halk arasında, Suriyelilere atfedilen ve gerçeğe ilgisi olmayan çok fazla söylenti dolaşımında. Bu söylenti ve dezenformasyonlar, Gaziantep'linin/Kilis'linin Suriyelilere yönelik algısını nefretle besliyor. Birçok görüşmecinin tekrar ettiği bu efsanelerin bir kısmı şöyle: "Suriyeli kadınlar fuhuş yapıyor, toplumun ahlâkını bozuyorlar." "Suriyeliler şehrin su şebekesine fare zehri atmış."⁶ "Suriyeli erkekler kadınlarımızı taciz edi-

⁵ "Muhayyel öteki" ve "deneyimlenen öteki" kavramlarını yine bir zorunlu göçün ardından İzmir'e yerleşen Kürtlere yönelik İzmirli orta sınıfın algısındaki dönüşümleri analiz etmek için kullanan bir çalışma için bkz. Saraçoğlu, 2012.

⁶ Bu efsanenin dolaşımında olduğu gece Gaziantep'te hastaneler hınca hınc dolmuştu.

yor.” “Suriyeliler, ‘Türkler çok iyi, onlardan eşlerini dahi istesek verirler’ diyorlar.” “Suriyeliler sürekli kavga çıkarıyor, çok fazla suç işliyorlar”.

Dikkat edilirse bu stereotiplerin tamamı, sadece tekil ve bağlama özgü değil, genellemeci ve Suriyeli kimliğini kötücülleştirilen, kriminalize eden bir niteliktedir. Diğer bir ifadeyle bu söylemler Suriyeli kimliğini kriminalleştirilmekte ve suç, tüm Suriyelilere atfedilerek etnik bir dışlamanın katalizörü olmaktadır. Böylece etnik kimlik kriminalleştirilmekte ve Suriyeli olmak suç işleme potansiyeli taşıyan bir kimliğe sahip olmak anlamına gelmektedir.

Bu olgu, Elias ve Scotson’ın (1994: 89-105) “dışlayıcı dedikodu” (blame gossip) olarak kavramlaştırdıkları söylemsel dışlanmaya denk düşmektedir. Elias ve Scotson, Winston Parva kasabasının yerleşik halkının kasabaya sonradan yerleşen göçmenlere dair negatif kanaatlerini ifade eden “dışlayıcı dedikodu” kavramını, yerleşikler için toplumsal kimliğin inşasında ve korunmasında işlevsel bir araç olarak değerlendirmekle beraber, sosyal dışlanma olgusunu besleyen bir katalizör olarak ele almaktadırlar. Dedikodudan beslenen bu dışlayıcı söylemlerin bir benzeri, Gaziantep ve Kilis’te Suriyeli sığınmacılara yönelik kullanılmaktadır. Suriyeli sığınmacılara yönelik dedikodu ve şehir efsaneleriyle beslenen bu tür söylemlerin de, yerleşikler için “biz” imajını güçlendirdiğini ve göçmenlere yönelik sosyal dışlanmayı katmerleştirdiğini söylemek mümkündür. Suriyeli kadınların makyaj alışkanlıkları (“ülkelerinde savaş varken bunlar bakımlarını eksik etmiyorlar!”) ve Suriyeli erkeklerin savaştan kaçarak Türkiye’ye gelmesi dahi (“kadınlar ve çocuklar tamam da, bu erkekler niye geliyor, savaştan kadın gibi kaçıyorlar, vatan haini bunlar!”) hem cinsiyetçi hem de etnik bir dışlama - damgalama mekanizmasını işlerliğe sokabilmektedir.

Sonuç olarak “dışlayıcı dedikodu” şeklinde üretilen dışlayıcı söylem, her seferinde kamusal alanın hâkimi konumundaki yerleşiklerce üretilmekte ve bunun kurbanları da sığınmacılar olmaktadır.

Politik Dışlanma: Kamusal Hizmetlere Erişim ve Dışlanma

Araştırmanın vardığı bir sonuç da kamp dışında yaşayan Suriyelilerin kamusal hizmetlere erişimlerinde ve hukuki imkânlardan faydalanamamaları noktasında sorunlar yaşıyor olduklarını ortaya koymaktadır. Burada elbette devletin direkt politik bir dışlaması söz konusu değildir. Dışlanma, sığınmacıların sığınmacı olmanın gerektirdiği hukuki haklardan mahrum olması ya da bu hakların karmaşıklığı gibi dolaylı bir sebepten kaynaklanmaktadır. Zira göçmenlere “misafirlik” ve “geçici koruma statüsü” gibi muğlak bir statü tanınmakta ve bu da (yeri geldiğinde bir avantaj olsa da) onların uluslararası hukukun tanıdığı imkânlardan faydalanmalarının önünde bir engel olmaktadır.

Suriyeli sığınmacıların politik dışlanma hususunda karşılaştıkları en büyük zorluklardan biri, çalışma izninin bulunmaması noktasında yaşanmaktadır. Kamp dışında yaşayan sığınmacıların nüfusunun 1 buçuk milyonun üzerinde olması ve bunların geçimlerini sağlayabilmek için çalışmak zorunda ol-

maları, “çalışma hakkı” meselesini önemli bir gündem maddesi haline getirmektedir. Her ne kadar 2014 yılı itibariyle çalışma izni hususunda hükümet yetkililerince çeşitli sözler verilmiş ve Geçici Koruma Kanunu (Ekim 2014) ile bu hakkın sağlanacağı belirtilmiş olsa da, 2015 yılında henüz bu hakkın sadece “kısmen”, yani çok az bölgede tanındığı görülmektedir. Öte taraftan belirtmek gerekir ki, sığınmacılar içerisinde pasaportu olanların çalışma izni konusunda daha az zorluk yaşadığı ya da bu izinleri alabildiği görülürken, pasaportu olmayan ve Geçici Kimlik Belgesi bulunan sığınmacıların çalışma izni alamadıkları görülmektedir (Erdoğan, 2015, s. 82). Hükümet yetkililerinin ifadeleri, çalışma izinlerinin 2015 yılı itibariyle peyderpey verileceği ve bu mağduriyetin giderileceği yönünde olsa da, sığınmacılara çalışma izinlerinin verilmesi de sosyal dışlanmayı farklı bir boyutta süreklileştirmektedir. Çalışma izni verilse de verilmese de, sığınmacılar her durumda sosyal dışlanmanın kurbanı olmaktadır. Fakat iznin verilmesi, en azından Suriyelilerin geçimlerini sağlayabilecekleri bir işte çalışabilmelerini ve iznin olmadığı durumdaki kadar sömürülmelerini engelleyici bir işlev sağlayacaktır. En nihayetinde Bakanlar Kulu’nun 2016/8375 sayılı kararıyla “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” yürürlüğe konularak, yabancıların çalışmalarının usul ve esasları belirlenmiştir.

Sığınmacıların kamusal hizmetlere erişiminde yaşanan en önemli sorunlar ise, eğitim ve sağlık alanlarında ortaya çıkmaktadır. Eğitim hakkından ve fırsatlarından yararlanamama ile sosyal dışlanmanın birbiriyle doğrudan ilişkili olduğu bilinmektedir (Yükseker, 2012: 254). Eğitim hususundaki en temel sorun, her ne kadar Suriyelilerin kendi dillerinde ve müfredatlarında eğitim alabilecekleri birkaç okul olsa da, bunların sayısındaki yetersizlikle ve aldıkları bu eğitimin gelecekte üniversiteye yerleşme ya da formel işlerde çalışabilmesini sağlayıp sağlamayacağına dair muğlaklıkla ilgilidir. Suriyeli sığınmacıların eğitim alma hizmetleri, Milli Eğitim Bakanlığı’nın (MEB) kontrolünde yürütülmektedir. Sığınmacıların bazıları MEB’e bağlı normal okullarda, bazıları ise yine MEB’e bağlı fakat sadece sığınmacılara tahsis edilen okullarda kayıtlanarak okumaktadır. Bu okullarda verilen ders ve müfredatlar MEB tarafından kontrol edilmekte ve düzenlenmektedir. Ziyaret ettiğimiz bir okulda incelediğimiz kitaplarda da gördüğümüz üzere, Suriye’deki müfredat Türkiye’deki müfredat ile yeri geldiğinde ortak bir şekilde işlenmektedir; fakat özellikle tarih ve coğrafya kitaplarındaki Suriye lehine olan siyasi müfredat (örneğin Hatay Sorunu gibi siyasi bir olayın ele alınış şekli) Türkiye’deki eğitim müfredatı göz önüne alınarak yeniden düzenlenmiştir.

“Haziran 2014 itibariyle kamp dışındaki çocukların en az %74’ünün okula gidemediği tahmin edilmektedir” (Erdoğan, 2015: 86). Eğitim haklarından yararlanamayan sığınmacıların oranlarının bu derece vahim olması, sığınmacıların çoğunluğunun eğitim haklarından mahrum olduğunu ve bu anlamda sosyal dışlanma yaşadığını göstermektedir. Her ne kadar Geçici Koruma Yönetmeliği’nde ana sınıfından üniversiteye kadar Suriyeli sığınmacıların eğitim hizmetlerinden yararlanmasına dair düzenlemeler yer alıyor olsa da (örneğin sınıra yakın bazı üniversitelere sınırlı sayıda sınavsız “özel öğ-

renci” kontenjanı açılmıştır), okulların ve öğretmenlerin yetersizliği, Suriyeli sığınmacıların büyük çoğunluğunun bu haklardan yararlanamamasına sebebiyet vermektedir. 2015 yılı itibarıyla Suriyeli öğrencilerin MEB’e bağlı okullara kayıt olabilmesi olumlu bir adım olsa da, sığınmacıların eğitim ile ilgili problemlerinin kolay kolay giderilemeyeceğini söylemek mümkündür.

Sığınmacılar, 2013 yılına kadar eğer kamplarda yaşıyorlarsa sağlık hizmetlerinden ücretsiz faydalanabilmekteydiler. Bu tarihe kadar kamp dışında yaşayan Suriyeliler, sağlık kuruluşlarından ücretsiz faydalanamıyorlardı. Bu süreçte sığınmacılar için sağlık hizmetlerini çoğunlukla gönüllü Suriyeli doktorların çalıştığı prefabrik hastaneler sağlamaktaydı. Fakat 2013 yılından sonra kamp dışında yaşayan Suriyeli sığınmacıların da devlete bağlı sağlık kuruluşlarından ücretsiz olarak faydalanabilmelerinin yolu açılmıştır (Erdogan, 2015). Sığınmacılar, sağlık giderlerinden olan ilaç masraflarının %20’lik kısmını karşılayarak eczanelerden ilaç alabilmektedirler.

Sağlık hizmetleri noktasında sığınmacılara sağlanan bu kolaylık, sosyal dışlanmanın bir başka boyutta gerçekleşmesine sebebiyet vermektedir. Gaziantep ve Kilis bölgesinde kamp dışında yaşayan Suriyelilerin sayısının çok fazla olması, bu şehirlerdeki hastanelerin de çok fazla kalabalık olmasına sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla yerleşik halk hastanelerde sıra beklemekte ve bazen çok ileri bir tarihe randevu alabilmektedir. Hal böyle olunca yerleşik halktan en sık işitilen şikâyetlerden biri, hastanelerde çok fazla Suriyeli sığınmacının olduğu ve kendilerinin bu anlamda “ikinci sınıf” vatandaş hissettikleri yönündedir. Bu sebeple bu durum yerleşikler tarafından sığınmacılara yönelik bir dışlanmanın gerekçesi olmaktadır.

Tüm bu sebeplerin yanında sığınmacıların kamusal hizmetlerle ilgili yaşadıkları en temel sorunlardan biri, onların dil problemi ve hangi kuruma nasıl başvuracaklarını bilmemeleri sebebiyle ortaya çıkmaktadır. Öte taraftan resmi olmasa da Suriyelilere “misafirlik” gibi muğlak bir statünün tanınması (en azından bunu politikacıların kullanması), yerli halkta bir hoşnutsuzluğa ve Suriyelilere yönelik bir “dışlamaya” sebebiyet vermektedir. Zira yerli halktan görüşmecilerden en sık işittiğimiz söylemlerden biri de misafirliğin geçici olduğu fakat Suriyelilerin daha uzun süre burada kalacağı yönündedir. “Misafirlik dediğin üç gün olur!” diyen Gaziantep’li görüşmecinin sözü de “misafirlik” statüsünün yerleşik halkın bir kısmındaki karşılığını ortaya koymaktadır.

Öte yandan Suriyeli sığınmacılar, bir şehirden aldıkları kimliği başka bir şehirde kullanamıyorlar. Alınan karara göre örneğin Kilis’te alınmış olan bir kimlik, Gaziantep’te ya da başka bir şehirde kullanılamamaktadır. Bunun amacının ise, sığınmacıların ülke içindeki hareketliliğini engellemek olduğu görülmektedir. Bu yasağın, kurumsal olarak istatistikî bilgiler derlenirken zorluk yaşanmasın diye uygulandığı tahmin edilmektedir. Fakat açıkça bu yasağın, uluslararası hukuk metinlerinde de vurgulanan “seyahat özgürlüğü” engellediği bilinmektedir. Bu durum, kimliğin alındığı şehrin haricindeki şehirlerde sağlık veya eğitim kurumlarına başvurmanın önünde de ciddi engeller oluşturmaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak Gaziantep ve Kilis bölgesinde yaşayan Suriyeli sığınmacıların sosyal dışlanmaya farklı boyutlarda maruz kaldıkları görülmektedir. Bu boyutlar; mekânsal, ekonomik, kültürel, politik ve söylemsel düzeylerde görünür olmaktadır. Bu beş dışlanma boyutu da yeri geldiğinde iç içe geçmekte ve bir araya gelerek sosyal dışlanmayı belirginleştirebilmektedir.

Mekânsal dışlanma boyutu, yoksul semtlerde nüfusun yoğunlaşması ve dolayısıyla kentsel paylaşım temelinde bir gerilimin ortaya çıkmasıyla somutlaşmaktadır. Bu sebeple toplumsal dışlanmanın en etkili ve şiddete dönüşme potansiyelinin olduğu mekânlar, yoksulluğun yoğun olarak yaşandığı semtlerdir. Suriyeli sığınmacıların yoğun olarak yaşadığı; Antep, Kilis, Hatay, Maraş, Urfa, Ankara, İstanbul gibi şehirlerde Suriyelilere yönelik linç ve şiddet olaylarının daha çok bu şehirlerin yoksul semtlerinde yaşanmış olması da bunu doğrulamaktadır. Ekonomik dışlanma ise, hem kira artışları ile hem de emek piyasasından dışlanma ile görünürleşmektedir. Bu sosyo-ekonomik nedenler, geçim kaygısı yaşayan yoksul yerleşik halk tarafından sığınmacılara yönelik bir dışlanmayı doğurmaktadır. Bir diğer boyut olan kültürel dışlanma ise diğer tüm boyutlarla beslenmektedir. Politik dışlanma konusu ise, sığınmacıların hukuki tanımında ve resmi kurumlara erişimde yaşadıkları sıkıntılarla ilgilidir. Son olarak söylemsel dışlanma olgusu ise, sığınmacılara yönelik dışlanma potansiyelini olumsuz manada beslemekte ve toplumsal algı inşasında Suriyelilere yönelik olumsuz bir işlev görmektedir. Suriyeli sığınmacılara yönelik bu çok boyutlu dışlama pratikleri, her ne kadar uyum politikaları çözüm olarak görülse de, kısa sürede ortadan kaldırılabilecek gibi görünmüyor.

Dışlanmanın damgalama ile başlayan mekanizması Antep ve Kilis kentlerinde Suriyeli sığınmacılara karşı işlerliğe sokulmuştur. Suriyeliler, din kardeşi/muhacir söyleminin yarattığı atmosferden savaş kaçkını/fırsatçı retoriğinin içine doğru çekilmektedirler. Bu durum yakın ve uzun vadede Suriyeliler ve Türkiyeliler arasında ciddi bazı gerilimlere gebe bir ortama sebebiyet vermektedir. Böylesi bir ortamın oluşmaması veya aşılabilmesi için, başta mülki idare olmak üzere sivil toplum örgütlerine de sorumluluk düşmektedir.

Informative Abstract

Social Exclusion Mechanism Encountered By The Syrian Asylum Seekers

In this study the experiences of social exclusion encountered by the Syrian asylum seekers is analyzed by the way of using the qualitative data retrieved from the field study carried in two cities of Turkey; Gaziantep and Kilis that are bordering Syria, in various months of 2015. The process that started at March in 2011 with the democratic street protests and then become a state of war turned into a big human tragedy with the intervention of neighboring countries and global powers that lead to the deaths and injuries of hundreds of thousands. An intense Syrian population started to gather in Turkey's bordering cities such as Kilis, Gaziantep, Şanlıurfa,

Mardin, Hatay and Kahramanmaraş. Refugees sheltered in two ways. Here, they started living in tents and containers with the opportunities that government offered. The second category, settled into the places that are near to the border or to the perimeters of big cities. The Syrians who escaped from war and struggled to survive by settling to the peripheries of bordering cities, number reached to hundreds of thousands in Gaziantep and Kilis. The official numbers state that the numbers of the Syrian living outside the camps are around 500 thousands. But the unofficial numbers are far more than this. Because during our interviews we met too many Syrians who did not hold a temporary identity card.

As seen as a phenomenon in the literature on migration, the majority of Syrian refugees settled in the target country/city by using the family and kinship relations. As known especially the web of relations such as family, kinship and fellowship and the relations on the basis of fellowship have functioned as the most important opportunity to overcome problems with its solidarity side for some groups that migrated to the city. It is seen that Syrian refugees, in the first phase, have settled into the cities by using these kinship and fellowship relations. However, though their tragedies, everyday life experiences and efforts in order to hold on life and survive in the city provided a ground where they could solve their problems through kinship relations, also indicate that they maintained a hard struggle. Of course this is a struggle to hold on a completely new life and it is seen that the fact feeding these difficulties is social exclusion which become almost a destiny for refugees who have to live outside of the mainstream in the society.

The study deals with the phenomenon of social exclusion in five levels: spatial, economic, cultural, political and discursive. In the study each of these levels deals with the difficulties Syrian asylum seekers encounter when they try to survive in the city centers where they settled in the context of social exclusion. The dimension of spatial exclusion is embodied with the population concentration in the poor quarters and thereby the appearance of a tension in terms of an urban sharing. For this reason, the spaces where the social exclusion is the most apparent is the quarters where the poverty is lived intensely. This is approved by the fact that the social exclusion is mostly lived in the poor quarters of the cities such as Gaziantep, Kilis, Hatay, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Ankara and İstanbul. Economic exclusion becomes visible both with the rent rises and exclusion from the labor market. These socio-economic reasons create exclusion towards refugees by the poor natives that have economic difficulties. The cultural exclusion as another dimension is fed by all the other dimensions. Besides, this dimension becomes more visible among natives who have a nationalistic exclusionist potential. Yet, different dimensions can be counted in relation to social exclusion. For example, the issue of political exclusion is related to the troubles in the legal definition of the asylum seekers and in their achieving to the legal institutions. Lastly, the phenomenon of discursive ex-

clusion feeds the potential exclusion of the refugees and it functions negatively in building social perception towards Syrians. Although the adaptation policies looks like a solution to these multi-dimensional exclusionist practices toward Syrian asylum seekers, they cannot be eliminated easily in a short period. Because the phenomenon of exclusion can be continuous or cyclical, so it passes to the later generations. In this sense it should not be forgotten that the practices of exclusion seen in a generation is affecting the later generations and the later generations will exist with the exclusion potential. Although, the time that passed in the settled society is an opportunity to adapt the dominant culture's language and culture, the exclusion cycle among generations is preparing a medium that next generations will also be excluded from various processes.

This study deals with the experiences of exclusion by the Syrian asylum seekers settled in Gaziantep and Kilis as the bordering cities. The research seeks answers to the questions: "Are the Syrian asylum seekers who started to settle in Gaziantep and Kilis which are near to the border subjected to social exclusion by the natives of these cities from 2011? If the social exclusion is the case what are the social, spatial, economic, cultural and political dynamics giving way to this?" The aim of the study is to analyze evaluate the experiences of social exclusion of Syrians with a qualitative method. In the scope of this study interviews were conducted with the total of 114 interviewers. In the interviews, the deep interview technique was applied on the basis of the semi-structured interview forms. Besides, the participatory observations and document review were used during the field study.

The most important result that this study reached is, Syrian asylum seekers are the victims of social exclusion for many dimensions. As a result it is seen that Syrians are exposed to social exclusion in different dimensions. The five dimensions of exclusion are intertwined and they all together reinforce the social exclusion.

Keywords: Syrian asylum seekers, Syrian refugees, social exclusion, Gaziantep, Kilis.

Kaynakça

- Adaman, Fikret; Keyder, Çağlar, Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma, Avrupa Komisyonu, Sosyal Dışlanma ile Mücadelede Mahalli Topluluk Eylem Programı 2002-2006 Raporu 2006. http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf.
- Ankara'da Suriyeli Gerginliği, *Radikal*, (09.12.2015), erişim tarihi: 17. 11. 2015, http://www.radikal.com.tr/turkiye/ankarada_suriyeli_gerginligi-1191077.
- Bauman, Zygmunt, Modernite ve Holocaust, çev. Sûha Sertabiboğlu, Versus Kitap, İstanbul 2007.
- Bauman, Zygmunt, Sosyolojik Düşünmek, 9.Basım, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2013.
- Bourse, Michel., Melezliğe Övgü, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2009.

- Byrne, David, Social Exclusion, Open University Press, Berkshire, England 2005.
- Creswell, John. W., Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni, 2.Basım, (çev. ed.) Mesut Bütün & Selçuk Beşir Demir, Siyasal Kitabevi, Ankara 2005.
- Çakır, Özlem, Sosyal Dışlanma [Elektronik Versiyon]. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3), (2002): 83-104.
- Çelik, Abdurrahim; Alkış, Mehmet; Sayan, Sabri ve Ekinci, Yusuf, Gaziantep'te Suriyelilere Yönelik Saldırı ve Toplumsal Nefretin Sebeplerinin Analizine Dair Rapor, 2014, <http://gaziantep.mazlumder.org/fotograf/yayinresimleri/dokuman/Suriyeliler-1.pdf>
- Ciğerci, Nihan, "Bursa-Kırcaali Hattı: 1989'da Gelen Bulgaristan Göçmenleri Örneği", Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar, (der.) S. Gülfer İhlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, ss.107-134.
- Dedeoğlu, Saniye. ve Gökmen, Çiğdem Ekiz, Göç ve Sosyal Dışlanma: Türkiye'de Yabancı Göçmen Kadınlar, Efil Yayınevi, Ankara 2011.
- Elias Norbert. ve Scotson, John. L., The Established and the Outsiders: A Sociological Enquiry into Community Problems, SAGE Publication, London 1994.
- Ekinci, Yusuf, 'Misafirlik Dediğin Üç Gün Olur': Suriyeli Sığınmacılar ve Sosyal Dışlanma, *Birikim*, sayı 311, 2015, ss. 48-54.
- Erder, Sema, Kentsel Gerilim, 2. Basım, Uğur Mumcu Araştırma Vakfı (um:ag) Yayınları, Ankara 2002.
- Erdoğan, M. Murat, Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015.
- Glesne, Corrine, Nitel Araştırmaya Giriş, 4. Basım, çev. Ed. Ali Ersoy & Pelin Yalçınoğlu, Anı Yayıncılık, Ankara 2014.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (15 Ocak 2016), Geçici Koruma, http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713
- Goffman, Ervin, Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar, çev. Şerife Geniş, Levent Ünsaldı, Suphi Nejat Ağırnaslı, Heretik Yayınları, Ankara 2014.
- Gordon, David, History and Development of Social Exclusion and Policy, (Eds.) Dominic Abrams, Julie Christian & David Gordon, In, Multidisciplinary Handbook of Social Exclusion Research, John Wiley & Sons Press, Chichester, England 2007, ss. 193-210.
- Gültekin, Mehmet Nuri, 'Kardeş'ten 'İstenmeyen Misafir'e: Suriyeli Sığınmacılar Meşalesi 'Hassas Vatandaşlara' mı Havale Ediliyor, *Birikim*, sayı 305, 2014, ss. 4-35.
- Güvercintepe: 'Suriyeliler gitsin, huzur kalmadı, (2015, Mayıs 14). BBC Türkçe, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2015/05/150514_guvercintepe_suriyeli_gocmenler
- Hatay'da Suriyeliler ile Mahalleli Arasında Taciz Gerginliği, (16.05.2015), *Milliyet*, <http://www.milliyet.com.tr/hatay-da-suriyeliler-ile-mahalle-gundem-2059882/>
- Hynes, Patricia, The Dispersal and Social Exclusion of Asylum Seeker: Between Limitality and Belonging, The Policy Press, Bristol, UK 2011.

- Joint Report on Social Inclusion (2005), *European Commission* http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/sec256printed_en.pdf
- Millar, Jane, Social Exclusion and Social Policy Research: Defining Exclusion. (Eds.) Dominic Abrams, Julie Christian & David Gordon, In, *Multidisciplinary Handbook of Social Exclusion Research*, John Wiley & Sons Press, Chichester, England 2007, ss. 1-15.
- Kahramanmaraş'ta 'Suriyelileri İstemiyoruz' Mitinginde Olaylar Çıktı. (13. 07. 2014), CNN Türk, <http://www.cnnturk.com/fotogaleri/turkiye/kahramanmarasta-suriyelileri-istemiyoruz-mitinginden-olaylar-cikti?page=1>
- Saraçoğlu, Cenk, Şehir, Orta Sınıf ve Kürtler: İnkârdan "Tanıyarak Dışlama"ya, 2.Basım, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.
- Şahin, Tijen, Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara 2009.
- Şanlıurfa'da Suriyeli Gerginliği: 3 Yaralı (04.05.2015), <http://www.sabah.com.tr/yasam/2015/05/04/sanliurfada-suriyeli-gerginligi-3-yarali-1430726476>.
- Yükseker, Deniz, Kürtlerin Yerinden Edilmesi ve Sosyal Dışlanma: 1990'lardaki Zorla Göçün Sonuçları, *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*, (der.) S. Gülfer İhlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, ss. 233-262.